

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Андрій Олександрович Боровик,

викладач історії

Початкової школи № 38

імені Генріка Сенкевича у м. Люблін,

м. Люблін, Республіка Польща

 <https://orcid.org/0000-0003-2674-6495>

УДК 37.026:37.035

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-4\(87\)-37-42](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2022-4(87)-37-42)

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ТА ПАТРІОТИЗМУ У МОЛОДІ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ (НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ» В УКРАЇНСЬКИХ ГРУПАХ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА)

Анотація.

У статті проаналізовано теоретичні аспекти досліджуваної проблеми; уточнено зміст понять «патріотизм», «національно-патріотичне виховання молоді», «метод проєктів» у контексті окресленої проблеми; визначено особливості формування національної свідомості та патріотизму у молоді закладів професійної (професійно-технічної) освіти методом проєктів (на прикладі викладання дисципліни «Історія» в українських групах Республіки Польща). Акцентовано на тому, що головним завданням учителя під час викладання дисципліни «Історія», є створення чіткої системи роботи, яка сприяє формуванню національної самосвідомості учня; вихованню активної самостійної особистість, свідомого громадянина України; постійній систематизації та інтеграції набутих знань, виявлення їхніх зв'язків із національною ідеєю українського суспільства; формуванню віри як особливо важливого феномену національної самосвідомості учня, завдяки якій знання набувають практичної енергії та реалізації; формуванню ідеології учня, що спонукає його до активної участі в доленосних подіях історії рідного народу; мотивації учнів постійно займатися самостійною науково-дослідницькою діяльністю з проблем історії, культури, духовності рідного краю та народу.

Ключові слова: заклади професійної (професійно-технічної) освіти; метод проєктів; патріотизм; національна свідомість; національно-патріотичне виховання молоді.

Національно-патріотичне виховання молоді формується на засадах історії та становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури, спорту.

Національно-патріотичне виховання передбачає формування патріотичних почуттів, виховання готовності до захисту Батьківщини та покликано спонукати до фізичного вдосконалення, вивчення бойових традицій українського народу. Національно-патріотичне виховання є гармонійною складовою загального виховного процесу молодого покоління та має бути реалізовано в практичному аспекті не лише на уроках

історії, а й під час виховних годин та інших позакласних заходах.

Формування національної свідомості особистості у молоді передбачає визначення та реалізацію першочергових і перспективних заходів, що спрямовані на формування активної життєвої позиції молодого покоління, психологічної готовності сумлінно виконувати свої службові обов'язки та професійні обов'язки.

Саме тому тема нашого дослідження є актуальною та своєчасною.

Теоретико-методологічні положення національно-патріотичного виховання молоді представлено в низці нормативних документів, зокрема: мета національно-

патріотичного виховання висвітлена в Указі Президента України від 03 липня 2008 р. № 616/2008; стратегічні підходи до національно-патріотичного виховання дітей та молоді визначені в Указі Президента України від 18 травня 2019 р. № 286/219 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»; план дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки представлено в Постанові Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 р. № 93; Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року реалізується завдяки Постанові Кабінету Міністрів України від 30 червня 2021 р. № 673 Також, ряд інших нормативно-правових документів регламентують формування національної свідомості та патріотизму в молоді, зокрема: Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III, Закон України «Про Державний Гімн України» від 6 березня 2003 р. № 602-IV, Закон України «Про голодомор 1932–1933 років в Україні» від 28 листопада 2006 р. № 376-V, Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» від 9 квітня 2015 р. № 315-VIII, Закон України «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» від 09 квітня 2015 р. № 317-VIII, Указ Президента України «Про День Гідності та Свободи» від 13 листопада 2014 р. № 872, Указ Президента України «Про День Соборності України» від 13 листопада 2014 р. № 871, Указ Президента України «Про День захисника України» від 14 жовтня 2014 р. № 806, Указ Президента України «Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні» від 11 лютого 2015 р. № 69/2015, Указ Президента України від 22 лютого 2017 р. № 17/2016 «Про заходи з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років» тощо.

Сьогодні, коли народ України потерпає від російської воєнної агресії, формування національно-патріотичної свідомості особистості є надзвичайно важливим у вихованні молоді.

У новій редакції «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (наказ МОН України від 06 червня 2022 р. № 527) вказано, що «...у період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і

здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей і молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей» [4].

У своїх працях В. Сухомлинський наголошував, що «...патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується» [6].

На сайті Інституту модернізації змісту освіти зазначено, що «...національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [6].

За словами І. Бега «виховання особистості має базуватися на низці принципів, що передбачають формування самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу, толерантність до культури всіх народів, які населяють Україну» [1].

В «Українському педагогічному словнику» С. Гончаренка згадана вище дефініція визначається як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури [2].

В Енциклопедії освіти патріотизм визначається як «суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистості свого життя суспільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині і захищати її від ворогів» [3].

Мета статті полягає в теоретичному аналізі стану досліджуваної проблеми, визначенні особливостей формування національної свідомості та патріотизму у молоді закладів професійної (професійно-технічної) освіти методом проєктів (на прикладі викладання дисципліни «Історія» в українських групах Республіки Польща).

Відповідно до мети визначено такі завдання статті:

- здійснити аналіз теоретичних аспектів досліджуваної проблеми;
- уточнити зміст понять «патріотизм», «національно-патріотичне виховання молоді», «метод проєктів» в контексті окресленої проблеми;
- визначити особливості формування національної свідомості та патріотизму у молоді закладів професійної (професійно-технічної) освіти методом проєктів (на прикладі викладання дисципліни «Історія» в українських групах Республіки Польща).

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання «...основними складовими національно-патріотичного виховання є: громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання» [9].

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними постають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як ключові складові національно-патріотичного виховання (як стрижневі, основоположні), що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України [4].

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи та шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Причому потрібно враховувати, що Україна має древню та величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання молоді [4].

Під час війни на Україні значна кількість дітей опинилася в Республіці Польща. Вони були вимушені навчатися в польських школах, опановувати культуру та традиції іншого народу. У цій ситуації для нашої держави та збереження культурної спадщини нації дуже важлива підтримка українських дітей в інших країнах, збереження та розвиток їхньої національної

свідомості. Саме тому викладання історії в українських класах професійних шкіл Республіки Польща є важливим аспектом у формуванні національно-патричної свідомості молоді.

Отже, з огляду на вище сказане, головним завданням вчителя при викладанні дисципліни «Історія», є створення чіткої системи роботи, яка сприяє: формуванню національної самосвідомості учня; вихованню активної самостійної особистості, свідомого громадянина України; постійній систематизації та інтеграції набутих знання та виявленню їхніх зв'язків із національною ідеєю українського суспільства; формуванню віри як особливо важливого феномену національної самосвідомості учня, завдяки якій знання набувають практичної енергії й реалізації; формуванню ідеології учня, що спонукає його до активної участі в доленосних подіях історії рідного народу; мотивації учнів постійно займатися самостійною науково-дослідницькою діяльністю з проблем історії, культури, духовності рідного краю та народу.

Окреслюючи феномен формування національної самосвідомості учня ми пропонуємо акцентувати на формуванні цінностей особисті через інтеграцію змістової складової патріотичного виховання, зокрема орієнтації молодого покоління на національні цінності, а також розвитку їх прагнення до розбудови демократичної, незалежної Української держави.

Також хочемо зауважити, що на формування цінностей особистості впливає суспільство, освітнє середовище, родина тощо (рис. 1). Акцентуємо на тому, що під час освітнього процесу викладачу варто звертати увагу на розвиток в учнів любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливого ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальності за природу рідної країни; потреби зробити власний внесок у долю Батьківщини; інтересу до міжнародного спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу.

Зміст національно-патріотичного виховання при викладанні дисципліни «Історія» в українських групах шкіл Республіки Польща можливо реалізувати не лише під час уроку, а й шляхом залучення учнів до реалізації наукових проєктів з дослідження різноманітних фактів про історію українського народу та його культурну спадщину. Також доцільно організовувати різноманітні культурно-просвітницькі заходи історичного спрямування в позаурочній роботі.

Рис. 1. Взаємозв'язок впливу середовища на формування ціннісних орієнтирів особистості

Варто зазначити, що базовою технологією навчання, яка спрямована на формування компетентності особистості, є метод проєктів [8]. Метод проєктів націлений на формування таких здібностей у молоді, які ефективно можуть бути використані у життєвій ситуації та дадуть молодому поколінню змогу адаптуватися до зміни середовища, до умов які його оточують тощо [8].

Зауважимо, що «проєктна діяльність – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, оскільки створює умови для творчого саморозвитку та самореалізації молоді, формує всі необхідні життєві компетенції, які на Раді Європи були визначені як основні в XXI столітті: полікультурні, мовленнєві, інформаційні, політичні та соціальні. Самостійне здобування знань, їх систематизація, а також можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проєкту» [8].

У своєму дослідженні О. Дубініна зазначає, що «...аналіз світового досвіду показує, що проєктна технологія навчання в системі освіти багатьох країн є пріоритетною. Метод проєктів дає змогу за найменшої кількості затрат створити “реальне середовище”, тобто максимально наблизити умови до реальних, які будуть сприяти формуванню компетентності особистості» [7].

Також, О. Дубініна у своєму дослідженні наголошує на тому, що «під час роботи над проєктом з'являється виняткова можливість формування в учнів компетентності розв'язувати певні проблеми (оскільки обов'язковою умовою реалізації методу проєктів є вміння учнів розв'язувати досліджувану проблему...» [7].

Проєктна діяльність охоплює такі етапи:

розробка проєктного замислу (аналіз ситуації, аналіз проблеми, визначення мети, планування);

реалізація проєктного замислу (виконання запланованих дій);

оцінка результатів проєкту [8].

Проєкти, що виконуються в межах дисципліни «Історія», можна класифікувати за такими ознаками:

– за типом продукту, що є результатом проєктної діяльності, поділяють на:

технологічні – націлені на модернізацію наявних і розробку нових технологій, вправ для навчання, дизайнерські розробки, соціальні техніки тощо;

дослідницькі – цілком підпорядковані логіці дослідження і ті, що мають структуру, наближену до наукового дослідження;

творчі – не мають детально опрацьованої структури спільної діяльності учасників, вона розвивається, підпорядковуючись кінцевому результату, інтересам учасників проєкту;

інформаційні – спрямовані на збирання, оформлення й представлення інформації, її аналіз та узагальнення фактів;

практико-орієнтовані – результат діяльності учасників освітнього процесу чітко визначено з самого початку, він спрямований на соціальні інтереси здобувачів освіти [5];

– залежно від кількості навчальних дисциплін, які охоплює проєкт, вони поділяються на: внутрішньопредметні (монопредметні); міжпредметні; надпредметні (ті, що включають дисципліни, які не входять до освітньої програми);

– за тривалістю виконання проєкти можна розділити на: короткострокові (мініпроєкти, які розраховані на термін від одного до декількох занять); середньострокові (звичайні проєкти, що розраховані на термін від місяця до декількох місяців); довгострокові (макропроєкти, розраховані на термін від півроку до кінця навчального року);

– залежно від кількості учасників проєкти поділяються на: індивідуальні; групові (від двох до декількох десятків учнів) [5];

– за характером контактів проєкти поділяються на: внутрішні, міжнародні. На практиці частіше доводиться мати справу зі змішаними типами проєктів.

Отже, метод проєктів допомагає забезпечити розвиток творчої ініціативи, самостійності молоді та сприяє здійсненню безпосереднього зв'язку між набуттям здобувачами освіти знань, умінь та навичок, які вони можуть застосовувати в практичному житті. У процесі формування самосвідомості та патріотизму молоді, працюючи над проєктом, важливим елементом постає головна мета проєктної діяльності: створення умов для самонавчання здобувачів освіти, мотивація їхньої ініціативи до пізнання культури свого народу та дослідження культурної спадщини, інтересів й особистих устремлінь до розвитку української культури, духовності, збереження надбання української нації.

Реалізуючи напрями патріотичного виховання молоді викладач має ознайомлювати учнів із культурними цінностями родини і народу, пояснювати зв'язок людини з минулими та майбутніми поколіннями, виховувати розуміння сенсу життя, як результат: учні поступово утверджуватимуться в думці, що кожен народ, зокрема й український, має звичаї, які є спільними для всіх європейських національностей. Пізнаючи традиції свого народу, народну мудрість, народну творчість, розширюючи уявлення про народні промисли, в учнів поступово формується цілісне уявлення про втілену в художній творчості бутність української нації. Водночас у молоді розширюються знання про

характерні для рідного краю професії, традиції та звичаї, які забезпечують духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь.

Отже, розглядаючи та виховуючи патріотизм у молоді варто пам'ятати, що це поняття глибинне, його зародки закладені в кожного з нас на генному рівні. Тому генно закладений фундамент патріотизму особистості необхідно розвивати. Патріотизм молоді людини з інтуїтивного рівня має перейти на усвідомлений. Для цього вчителю потрібно сприяти розвитку в учнів любові до рідного краю, українських звичаїв і традицій, культури українського народу, а також збереженню спадщині, щоб кожне наступне покоління могло зрозуміти глибину та неосяжність української культури.

Вчителю варто сприяти вихованню патріотизму молодого покоління в закладі освіти задля єдиної мети: формування в молоді усвідомлення, що патріотизм – це не спосіб самовираження, патріотизм, а стан душі, спосіб мислення та світогляду, це конкретне життя за конкретних обставин, це відчуття того, що Батьківщина у твоєму серці.

Під час викладання дисципліни «Історія» в українських групах закладів професійної освіти Республіки Польща викладач має акцентувати на формуванні цінностей особисті через інтеграцію змістової складової патріотичного виховання, зокрема орієнтацію молодого покоління на національні цінності, прагнення до розбудови демократичної, незалежної Української держави. На нашу думку, окреслену вище освітню мету можливо реалізувати використовуючи, метод проєктів на заняттях та в позаурочний час.

З огляду на вищесказане, виникає потреба в подальшому дослідженні, яке розкриє методологічні аспекти застосування методу проєктів під час викладання дисципліни «Історія» в українських групах закладів професійної освіти Республіки Польща, що будуть сприяти формуванню патріотизму та національної свідомості молоді.

Використані літературні джерела

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – 344 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України: наказ МОН від 06 черв. 2022 р. № 527. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>.

5. Метод проектів на уроках. – URL: http://tatjanavaskivska.blogspot.com/p/blog-page_85.html.

6. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді. – URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/natsionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi/>.

7. Дубініна О. Формування професійної компетентності майбутніх автослюсарів у центрах професійно-технічної освіти: дис. ... канд. пед. наук / О. Дубініна; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. – 2013.

8. Проектна діяльність. – URL: <https://kvpu.com.ua/metodichna-robota/proektna-dijalnist/>.

9. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: указ Президента України від 18 трав. 2019 р. № 286/219. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>.

References

1. Bekh, I. D. (2003). *Osobystisno oriientovanyi pidkhid: naukovo-praktychni zasady [Personally oriented approach: scientific and practical principles]*. Kyiv, 344 p. [in Ukrainian].

2. Honcharenko, S. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv, 376 p. [in Ukrainian].

3. Kremen V. H. (Ed.) (2008). *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]*. Kyiv, 1040 p. [in Ukrainian].

4. *Kontseptsii natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy: nakaz MON vid 06 chervnia 2022 roku № 527 [Concepts of national-patriotic education in the education system of Ukraine: order of the Ministry of Education and Culture of June 6, 2022 No. 527]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>. [in Ukrainian].

5. *Metod proektiv na urokakh [Method of projects in lessons]*. Retrieved from: http://tatjanavaskivska.blogspot.com/p/blog-page_85.html. [in Ukrainian].

6. *Natsionalno-patriotichne vykhovannia ditei ta molodi [National-patriotic upbringing of children and youth]*. Retrieved from: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/natsionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi/>[in Ukrainian].

7. Dubinina, O. (2013). *Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh avtosliusariv u tsentrakh profesiino-tekhnichnoi osvity [Formation of professional competence of future car mechanics in centers of professional and technical education]. Abstract for the thesis of the candidate of sciences.* [in Ukrainian].

8. *Proektna diialnist [Project activity]*. Retrieved from: <https://kvpu.com.ua/metodichna-robota/proektna-dijalnist/> [in Ukrainian].

9. *Pro Stratehiiu natsionalno-patriotichnoho vykhovannia: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 18.05.2019 № 286/219 [On the Strategy of National Patriotic Education: Decree of the President of Ukraine dated May 18, 2019 No. 286/219]*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>. [in Ukrainian].

Borovyk Andrii, History Teacher at Primary School No. 38 named after Henryk Sienkiewicz in Lublin, Lublin, Republic of Poland

FORMATION OF NATIONAL CONSCIOUSNESS AND PATRIOTISM IN THE YOUTH OF PROFESSIONAL (VOCATION-TECHNICAL) EDUCATION INSTITUTIONS BY THE METHOD OF PROJECTS (ON THE EXAMPLE OF TEACHING THE DISCIPLINE "HISTORY" IN UKRAINIAN GROUPS OF THE REPUBLIC OF POLAND)

Summary.

The article analyzes the theoretical aspects of the investigated problem; the meaning of the concepts «patriotism», «national-patriotic education of youth», «project method» in the context of the outlined problem has been clarified; the peculiarities of the formation of national consciousness and patriotism among young people of vocational (vocational and technical) education institutions by the project method are determined (on the example of teaching the discipline "History" in Ukrainian groups of the Republic of Poland). Attention is focused on the fact that the main task of the teacher when teaching the discipline "History" is to create a clear system of work that contributes to: the formation of the student's national self-awareness; education of an active independent personality, a conscious citizen of Ukraine; permanent systematization and integration of acquired knowledge, identification of their connections with the national idea of Ukrainian society; the formation of faith as a particularly important phenomenon of the student's national self-awareness, thanks to which knowledge acquires practical energy and implementation; the formation of the student's ideology, which prompts him to actively participate in the fateful events of the history of his native people; motivation of students to constantly engage in independent research activities on the problems of history, culture, and spirituality of their native land and people.

Keywords: institutions of professional (vocational and technical) education; project method; patriotism; national consciousness; national-patriotic education of youth.